

Curiositat sintàctica

Josep Ruaix i Vinyet

Arran d'un article publicat per l'atent lingüista Albert Pla Nualart¹, ens hem plantejat un dubte: en una oració reflexiva que impliqui la primera persona del plural (*nosaltres*), la segona persona del singular (*tu*) o del plural (*vosaltres*, *vós*), la tercera persona del singular (*ell*, *ella*²) o del plural (*ells*, *elles*³) o bé el pronom indefinit *un* (*mateix*) o *una* (*mateixa*), ¿és lícita la neutralització del complement directe (CD)⁴ i del subjecte (S)? És a dir, davant el terme que pròpiament és un CD, ¿és admissible elidir-hi la preposició *a*, que, segons les normes, sempre precedeix un pronom personal fort —i, encara que no ho diguin les normes, l'indefinit *un* (*mateix*), *una* (*mateixa*)—?⁵ Si hom ho prefereix, en lloc de parlar de neutralització, també pot parlar d'atracció del CD per part del S. Més rarament, també existeix, en construccions impersonals, d'infinitiu o de gerundi, el tractament del CD com si fos el S. Val a dir que, en la gran majoria de casos, el pronom personal va reforçat per l'adj. *mateix* (i flexió). Naturalment, aquesta curiositat sintàctica no es dona amb la variant de tercera persona *si* (normalment seguida del reforç esmentat), perquè no pot representar el S.

Amb preposició

Certament, trobem molts casos en què s'usa clarament el CD (precedit, doncs, per la prep. *a*), que és, efectivament, l'ús gramaticalment lògic. Exemples (de la BCI⁶):

1. *Fill d'home, profetitzava contra els pastors, profetitzava i digues-los: «Això us farà saber el Senyor, Déu sobirà: Ai dels pastors d'Israel, que es pasturen a*
2. *... però el qui no em troba, es perjudica a ell mateix* (Pr 8,36).
3. *No vulguis ser massa bo ni tornar-te massa savi: et podries destruir a tu mateix* (Coh 7,16).
4. *No t'exalcis a tu mateix, si no vols caure* (Sir 1,30).
5. *Sapigueu que és el Creador del món, ell que modela l'home des de la seva concepció i totes les coses des del seu origen, el qui us retornarà misericordiosament l'esperit i la vida, ja que ara no us planyeu a vosaltres mateixos per amor a les seves lleis* (2Ma 7,23).
6. *Si algú vol venir amb mi, que es negui a ell mateix, que prengui la seva creu i que em segueixi* (Mt 16,24; igual en els paral·lels Mc 8,34 i Lc 9,23).

¹ «Si no es renta ell mateix ni renta els seus vestits...», secció «Un tast de català» dins el diari *Ara*, 12-6-2021.

² I, teòricament, *vostè*, però val a dir que no n'hem trobat cap cas, fins ara.

³ I, teòricament, *vostès*, però val a dir que no n'hem trobat cap cas, fins ara.

⁴ O objecte directe (OD).

⁵ Dues precisions, que ja es troben, en part, en l'article pla-nualartià:

1) Aquest fenomen no passa amb la primera persona del singular, perquè, si tal persona fa de S, s'escriu *jo*, i si fa de CD, s'escriu (*a*) *mi*. Exemple en què es veuen les dues funcions: *Amb aquells dies de meditació i concentració, jo* (S) *em volia trobar a mi mateix* (CD). Tanmateix, en veurem un exemple més avall (núm. 7 del grup «Exemples de llibres revisats pel qui signa i editats a Barcelona els anys 1992-1994»).

2) En aquest tipus d'oracions reflexives, a vegades el pronom personal pot fer de S i a vegades pot fer de CD; però, la majoria de les vegades, tal distinció és molt subtil i per això es pot dir que els usuaris no s'hi fixen; tan sols la distinció és clara si hi ha contraposició. Exemple (de Pla Nualart): *Es renta ell mateix* (S), *no cal que el renti ningú*. Distinció que apareix més clara en primera persona del singular: *Com que ja em rento jo mateix, no cal que em renti ningú més*. En canvi, per raons que ja hem vist i que anirem veient, no creiem que tingui raó Pla Nualart quan atribueix l'absència de la preposició *a* en el CD a «ultracorrecció (per l'hàbit de reprimir-la davant els OD personals)». I ens sembla que l'esmentat lingüista a hores d'ara ja ho reconeix.

⁶ Llegiu «Bíblia catalana interconfessional», denominació habitual de *La Bíblia. Traducció interconfessional*, Barcelona 1966. Seguim, per a aquests exemples, l'ordre dels llibres bíblics, amb les abreviatures habituals.

7. *N'hi ha que no es casen perquè són eunucs des de les entranyes de la mare; altres són eunucs perquè els homes els n'han fet; però n'hi ha que es fan eunucs a ells mateixos per causa del Regne del cel. Qui ho pugui comprendre, que ho compregui (Mt 19,12).*
8. *Tu que havies de destruir el santuari i reconstruir-lo en tres dies, salva't a tu mateix, si ets Fill de Déu (Mt 27,40; i els paral·lels: ... salva't a tu mateix i baixa de la creu, Mc 15,30; Si ets el rei dels jueus, salva't a tu mateix!, Lc 23,37; Un dels criminals penjats a la creu l'injuriava dient: «¿No ets el Messies? Doncs salva't a tu mateix i a nosaltres!», Lc 23,39).*
9. *Ben segur que m'aplicareu aquella dita: «Metge, cura't a tu mateix. Tot el que hem sentit a dir que feies a Cafarnaüm, fes-ho també aquí al teu poble» (Lc 4,23).*
10. *Què en treu l'home de guanyar tot el món si es perd o es destrueix a ell mateix? (Lc 9,25).*
11. *Per això no tens excusa, tu que et poses a fer de jutge; quan judiques els altres, et condemnes a tu mateix, perquè fas de jutge però actues com ells (Rm 2,1).*
12. *Doncs bé, tu que ensenyes els altres, no t'ensenyes a tu mateix; tu que prediques de no robar, robes (Rm 2,21).*
13. *Tampoc el Crist no va buscar complaure's a ell mateix. Ben al contrari! Tal com diu l'Escriptura: «He rebut les burles dels qui t'ultratgen» (Rm 15,3).*
14. *Potser direu que tornem a recomanar-nos a nosaltres mateixos. ¿És que necessitem presentar-vos cartes de recomanació, com fan alguns, o bé necessitem que vosaltres ens recomaneu? [...] Nosaltres no tindrem pas la gosadia d'igualar-nos o comparar-nos als qui es recomanen a ells mateixos; aquests es prenen com a mestres*

i punt de comparació, i amb això demostren no tenir seny. [...] Perquè no mereix l'aprovació aquell qui es recomana a ell mateix, sinó aquell que el Senyor recomana (2Co 3,1; 10,12.18).

15. *Perquè, quan prediquem, no ens anunciem a nosaltres mateixos: anunciem que Jesucrist és el Senyor, i proclamem que som els vostres servidors per amor de Jesús (2Co 4,5).*
16. *Més aviat, que cadascú examini la seva pròpia conducta; llavors, si troba motius per a gloriar-se, serà veient-se a ell mateix i no comparant-se amb els altres (Ga 6,4).*
17. *Poseu en pràctica la Paraula i no us limiteu a escoltar-la, que us enganyaríeu a vosaltres mateixos (Jm 1,22) / Si afirmàvem que no tenim pecat, ens enganyaríem a nosaltres mateixos, i la veritat no estaria en nosaltres (1Jn 1,8).*

Sense preposició

Ara bé, també trobem molts casos en què s'usa el S, perquè s'identifica amb el CD⁷. En efecte, per definició, les oracions reflexives són aquelles en què el S i el CD es refereixen a la mateixa persona (o cosa) o persones (o coses). Per això és natural que, en molts contextos, es neutralitzin o, si es prefereix dir-ho així, que la funció de CD sigui atreta per la funció de S. Ja hem dit que aquest fenomen també pot passar en construccions impersonals, d'infinitiu o de gerundi. Una altra raó és que, anteposant la preposició a al CD, es pot produir alguna ambigüitat (també pot donar-se el cas invers, és clar). A més, com veurem més endavant, aquest fenomen de la neutralització o atracció entre pronoms forts té precedents de gran autoritat. A continuació posarem tota una bateria d'exemples d'aquest fenomen sintàctic, començant per exemples de la BCI, ja que el mateix Pla Nualart reconeixia⁸ que aquesta obra «ofereix la garantia d'haver estat feta per un gran equip de filòlegs i haver estat revisada per un dels millors correctors del país», a més de ser consultable en línia i poder-hi fer cerques:

⁷ Naturalment, tot això que hem vist fins ara no s'aplica quan el verb no és reflexiu, encara que pugui ser pronominal (val a dir que la distinció a vegades és difícil i fins discutible). Ex.: *Hi ha homes que són prou llestos per a instruir-ne molts, però que són incapaces d'aclarir-se ells mateixos* (Sir 39,19). *¿Qui serveix en l'exèrcit pagant-se ell mateix les despeses?* (1Co 9,7). *Ja saps que un home així va del tot desencaminat i pecca: ell mateix es condemna* (Tt 3,11). *Ell no necessita, com els altres grans sacerdots, oferir sacrificis cada dia, primer pels propis pecats, després pels pecats del poble: això ho va fer una vegada per sempre, oferint-se ell mateix* (He 7,27). *Quan aquest s'aparti, apareixerà sobtadament el Malvat. Armat amb el poder de Satanàs, obrarà falsos miracles i prodigis, enganyarà miserablement aquells que, per manca d'amor a la veritat, s'han tancat ells mateixos el camí de salvació* (Litúrgia de les hores, vol. III, p. 108, Barcelona 2016). O bé si el S està en oposició a un altre: *En veritat, en veritat t'ho dic: quan eres jove et cenyies tu mateix i anaves on volies, però quan siguis vell obriràs els braços i un altre et cenyirà per portar-te allà on no vols* (Jn 21,18).

⁸ Cf. «La meva afició a la Bíblia», secció «Un tast de català» dins el diari *Ara*, 4-10-2012. Més recentment (18-4-2020), dins la mateixa secció del mateix diari, reblava: «I fins i tot a la Bíblia interconfessional (un dels textos més ben corregits penjats a internet) [...]»

Exemples de la BCI⁹:

1. *Tothom qui toqui el llit d'aquest home s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. Qui s'assegui a l'indret on hi hagi segut aquest home, s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. També el qui toqui algú que pateix aquest mal, s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. Si el qui pateix de pèrdua seminal escup sobre algú que és pur, aquest s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. [...] Tothom qui toqui qualsevol cosa sobre la qual ha estat el qui pateix aquest mal, quedarà impur fins al vespre, i el qui la tragini haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. Tothom a qui el malalt hagi tocat sense haver-se rentat les mans, s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. [...] Si l'home afectat d'aquesta malaltia es posa bo, haurà de comptar set dies per a la seva purificació. Després s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua corrent **ell mateix** i quedarà pur. [...] Tothom qui toqui el seu llit, s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. Tothom qui toqui un seient on ella s'hagi assegut, s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà pur fins al vespre. [...] Tothom qui toqui aquestes coses quedarà impur; s'haurà de rentar la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. [...] L'home que haurà portat el boc a Azrael es rentarà la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix**, i així podrà entrar al campament. [...] L'home encarregat de cremar-ho es rentarà després la roba, es rentarà amb aigua **ell mateix**, i així podrà entrar al campament. [...] Si algú, nadiu israelita o immigrant, menja carn d'un animal mort naturalment o destrossat per una bèstia salvatge, s'haurà de rentar els vestits, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. Després quedarà pur. Si no es renta **ell mateix** ni renta els seus vestits, portarà el pes de la seva culpa (Lv 15,5-8.10-11.13.21-22.27; 16,26.28; 17,15-16). Notem, en aquests casos, la seqüència paral·lela ('rentar una cosa + rentar una persona' o viceversa), que afavoreix*
2. *[...] declareu sant l'any que fa cinquanta i proclameu la llibertat a tots els habitants del país. Aquest any serà l'any del jubileu: els qui s'havien venut el patrimoni, el recobraràn, i els qui s'havien venut **ells mateixos**, retornaran al seu clan [...] Un dels seus germans el podrà rescatar, o un oncle seu o un cosí seu o un altre parent seu; fins i tot es podrà rescatar **ell mateix** si té mitjans per a fer-ho (Lv 25,10.48b-49).*
3. *Després es rentarà els vestits, es rentarà amb aigua **ell mateix** i tornarà al campament; però quedarà ritualment impur fins al vespre. [...] També el qui cremi la vedella haurà de rentar amb aigua els seus vestits, es rentarà amb aigua **ell mateix** i quedarà impur fins al vespre. [...] L'home ritualment pur aspergirà la persona impura els dies tercer i setè. Després de l'aspersió del setè dia, el qui era impur quedarà purificat. Es rentarà els vestits, es rentarà amb aigua **ell mateix** i al vespre serà pur (Nm 19,7-8.19). Noteu novament la seqüència ja vista en l'exemple núm. 1 d'aquesta sèrie.*
4. *Això diu el Senyor: No us enganyeu **vosaltres mateixos** pensant que els caldeus s'han retirat. No s'han retirat! (Jr 37,9).*
5. *Qui no vol formar-se es menysprea **ell mateix**. [...] La ruta del just s'aparta del mal, qui sap captenir-se es guarda **ell mateix**. [...] Qui guarda la boca i la llengua es guarda **ell mateix** de perills (Pr 15,32; 16,17;21,23). Noteu, en el tercer verset, la seqüència.*
6. *[...] deixar els seus fills sense circumcidat i fer-se detestables **ells mateixos** (1Ma 1,48). En aquest exemple l'anteposició de la preposició a al CD generaria ambigüïtat, ja que es podria interpretar com a complement indirecte (CI).*
7. *La maldat covarda es condemna **ella mateixa**, i quan la consciència l'acorrala, sempre veu més dificultats de les que hi ha (Sv 17,11).*
8. *Examina't **tu mateix** abans del judici. [...] Anima't **tu mateix** i encoratja't, i aparta ben lluny la*

⁹ També ací seguim les característiques que hem vist en la nota 6.

¹⁰ Tenim un exemple encara més clar d'això, pel que fa al primer verset d'aquest sèrie, en la Bíblia de la Fundació Bíblica Catalana, Barcelona 1868: *I tothom, tant nadiu com estranger, que menjarà d'un bèstia morta o esbocinada, s'haurà de netejar els vestits i de rentar **ell** amb aigua [...]*, en què abans hi ha el pronom reflexiu que precedeix un verb auxiliar (*s'haurà de*) que afecta dos verbs: *netejar (els vestits)* i *rentar (ell)*; si volguéssim escriure a *ell*, hauríem de repetir el verb auxiliar: *s'hauria de rentar els vestits i s'hauria de rentar a ell*.

tristesa, perquè la tristesa ha perdut molta gent i no serveix de res. [...] Fill meu, al llarg de la vida posa't tu mateix a prova, i adona't d'allò que és dolent per a tu i no t'ho permetis (Sir 18,20; 30,23; 37,27). En el darrer verset veiem un cas molt clar de neutralització o equivalència de CD i S; a més, podríem dir que la preposició a davant el pronom personal «faria nosa», perquè després diu *a prova*.

9. *Aquests déus no poden salvar-se ells mateixos de la guerra o de les calamitats. ¿Com no adonar-se, doncs, que no són déus?* (EpJr 1,49).
10. *Germans, per la misericòrdia que Déu ens té, us exhorto a oferir-vos vosaltres mateixos com una víctima viva, santa i agradable a Déu: aquest ha de ser el vostre culte veritable* (Rm 12,1). Noteu com la preposició *faria* ambigüa aquest exemple, perquè el CD es podria interpretar com a CI.
11. *Si ens examinéssim nosaltres mateixos, el Senyor no ens judicaria* (1Co 11,31). Un altre cas clar de neutralització.
12. *Complint el voler de Déu, i més enllà del que podíem esperar, s'han donat ells mateixos, primerament al Senyor i després a nosaltres. [...] Examineu-vos vosaltres mateixos, comproveu si us manteniu en la fe. ¿No sabeu reconèixer que Jesucrist és en vosaltres? Suposo que respondreu sense fer-vos mereixedors de cap reprovació* (2Co 8,5; 13,5). En el primer verset l'absència de la preposició evita una ambigüïtat (interpretació del CD com a CI). Quant al segon verset, compareu-lo amb l'exemple núm. 11 d'aquesta sèrie.
13. *Estic crucificat amb Crist. Ja no sóc jo qui visc; és Crist qui viu en mi. La meva vida terrenal, la visc gràcies a la fe en el Fill de Déu, que em va estimar i es va entregar ell mateix per mi* (Ga 2,19b-20). Com el primer verset de l'exemple núm. 12 d'aquesta sèrie. En llatí, l'acusatiu evita l'ambigüïtat: [...] *tradidit semetipsum pro me*; el castellà obvia l'ambigüïtat elidint el CD: [...] *que me amó y se entregó por mí* (*Sagrada Biblia*, trad. de Nacar-Colunga, 17^a ed., Madrid 1965, i *Sagrada Biblia*, versió oficial de la Conferència Episcopal Espanyola, Madrid 2020); el francès fa igualment: [...] *qui m'a aimé*

et s'est livré pour moi (*La Sainte Bible*, anomenada de Jerusalem, París 1961). Afegim-hi que l'italià no es troba amb aquest problema, perquè el CD no duu preposició: *se stesso*, etc.

14. [...] *el qui s'oposa i s'enfronta a tot allò que és tingut per diví o per sagrat, aquest anirà a asseure's al santuari de Déu i es proclamarà Déu ell mateix* (2Te 2,4).
15. *Però encara que siguem infidels, ell es manté fidel, ja que no pot negar-se ell mateix* (2Tm 2,13).

Exemples de la *Litúrgia de les hores*¹¹:

1. *El qui estima l'esposa, és com si s'estimés ell mateix* (vol. I, p. 286; Ef 5,28).
2. *Si algú vol venir amb mi, que es negui ell mateix, que prengui la seva creu i m'acompanyi* (vol. II, p. 25, i vol. IV, p. 1872; Mt 16,24b i paral·lels: Mc 8,34b; Lc 9,23b).
3. *Si l'home s'estima ell mateix, no ha de permetre que cap plaer carnal el corrompi* (vol. II, p. 91).
4. *Visc gràcies a la fe en el Fill de Déu, que m'ha estimat i s'ha entregat ell mateix per mi* (vol. II, p. 126; vol. III, p. 1202; Ga 2,19b-20). Aquí la forma amb preposició seria ambigua, perquè el CD es podria interpretar com a CI.
5. *S'ha humiliat ell mateix, s'ha fet obedient fins a la mort [...]* (vol. II, p. 312).
6. [...] *l'home Jesucrist, que es donà ell mateix per rescatar tots els homes* (vol. II, pp. 314 i 380, i vol. IV, p. 258; 1Tm 2,6). Com l'exemple núm. 4 d'aquesta sèrie.
7. *Estimem-nos, doncs, els uns als altres tal com Crist ens va estimar i va lliurar-se ell mateix per nosaltres* (vol. II, p. 378; cf. Ga 2,20). Ídem.
8. *Crist, que s'ha ofert ell mateix a Déu com a víctima sense tara, ens purifica per la seva sang [...]* (vol. II, p. 379). Aquí la forma sense preposició evita la repetició d'aquesta partícula.
9. *Si algú es gloria, s'ha de fonamentar en el Senyor, perquè no mereix confiança aquell*

¹¹ Posem en segon lloc exemples d'aquesta obra (4a edició, Barcelona 2016) perquè és oficial (en el món eclesiàstic) i perquè es basa sovint en fonts bíbliques que també gaudeixen d'autoritat (malgrat que en el conjunt de l'obra hi hagi qui-sap-les deficiències). Seguim l'ordre dels volums en què hem trobat casualment tals exemples.

que es recomana **ell mateix**, sinó aquell que el Senyor recomana (vol. III, p. 473, 2Co 10,17-18).

10. *Pensa que Jesucrist, del llinatge de David, ha ressuscitat d'entre els morts. Això que diem és ben cert: Si morim amb ell, també viurem amb ell; si som constants en les proves, també regnarem amb ell; si el neguem, ell també ens negarà; però, com que no pot negar-se **ell mateix**, ell continua fidel si nosaltres li som fidels* (vol. III, p. 1095, i vol. IV, p. 1013; 2Tm,2,5.11-13). El verb és el mateix de l'exemple núm. 2 d'aquesta sèrie.
11. *Sabem que l'home no treu res de guanyar tot el món, si es perd **ell mateix*** (vol. IV, p. 91).
12. *Perquè, si jo us digués coses meves, seria un pastor que no pastura les ovelles, sinó que es pastura **ell mateix**. Però si jo us dic coses que són del Senyor, és ell el que us pastura, cosa que pot fer per mitjà del pastor que vulgui. Això diu el Senyor Déu: Ai dels pastors d'Israel, que es pasturen **ells mateixos**! Un pastor, ¿no hauria de pasturar el ramat? És ben clar: els pastors no es pasturen **ells mateixos**, pasturen les ovelles. ¿Qui són els que es pasturen **ells mateixos**? [...] Perquè quan dic: «Que pasturin les meves ovelles», ells es pasturen **ells mateixos** i abandonen les meves ovelles; per tant, els prendré de les mans les meves ovelles* (vol. IV, pp. 173-174 i 214).
13. *Perquè l'home lloï dignament Déu, Déu va lloar-se **ell mateix**, i ja que es dignà a lloar-se **ell mateix**, en això l'home va trobar com pot lloar Déu dignament* (vol. IV, p. 1288).
14. *¿Què és això? ¿No es va poder salvar **ell mateix**, i ara ens protegirà a nosaltres?* (vol. IV, p. 1299).
15. *«Vosaltres sou la llum del món.» Perquè tal com la llum no s'il·lumina **ella mateixa**, sinó que difon els seus raigs i il·lumina els qui la contemplen, igualment la vida lluminosa dels clergues justos i bons il·lumina i asserena pel fulgor de la seva santedat els qui la contemplen* (vol. IV, p. 1607).
16. *Aquesta verge santa s'ha negat **ella mateixa**, ha pres la creu, ha imitat el Senyor, espòs de les verges i primícia dels màrtirs* (vol. IV, p. 1940). El verb és el mateix que el del núm. 2 d'aquesta sèrie.

Exemples de llibres revisats pel qui signa i editats a Barcelona els anys 1992-1994:

1. *[...] la religió, la qual permet a l'home de trobar-se **ell mateix** en el més pregon del seu ésser i en l'ésser de totes les coses* (J. Gil i Ribas, *De la «nosa» a la «nostàlgia» de Déu*, p. 39). Cal dir que, en aquest llibre, no hi ha cap exemple de a **ell mateix** com a CD, però sí de a *si mateix*.
2. *Germans, si algú és endut en alguna caiguda, vosaltres, que sou espirituals, corregiu-lo amb esperit de mansuetud, mirant-te **tu mateix**, que no siguis temptat també tu* (Ga 6,1, segons J. Sánchez Bosch, *Nascut a temps*, p. 93).
3. *Si dèiem que no tenim cap pecat, **nosaltres mateixos** ens enganyaríem i ens posaríem al marge de la veritat* (1Jn 1,8..., segons Els Bisbes de França, *Catecisme per a adults*, p. 75, citant 1Jn 1,8a; cas en què l'element en negreta és forçosament el S, ja que va abans del verb) / *Per tal de dominar el món i **ells mateixos**, [homes i dones] han de dirigir-se cap a Déu com a la seva Font, el seu Creador i Pare* (ib., p. 327; cas en què s'elideix, davant el CD marcat en negreta, el v. reflexiu *dominar-se*).
4. *Acceptar-se **un mateix** tal com es representa un acte d'amor* (M. Carme Agustí, *L'aventura interior*, p. 107). Exemple de construcció d'infinitiu. Notem que, en teoria, podríem considerar l'element subratllat com a S si precedissin l'infinitiu: **Un mateix** acceptar-se tal com ...
5. *Gràcies, Senyor, per haver-vos donat **vós mateix**¹² com a aliment en l'Eucaristia* (J. Campalans, *Constants en la pregària — I*, p. 58). També en aquests exemples l'ús de la preposició generaria ambigüitat entre CD i CI.
6. *[...] i, d'aquesta manera, s'han jutjat **ells mateixos** en decidir si continuar en la llum o girar-se i preferir la foscor* (R.E. Brown, *Un Crist ressuscitat en temps de Pasqua*, p. 63; noteu que si l'element ells mateixos anés davant el verb no duria preposició i no canviaria de significat).
7. *El meu cos sóc jo: quan dono el meu cos, em dono **jo mateix*** (D. Sonet, *Descobrim l'amor*, p. 106). Exemple molt interessant perquè és amb la 1a persona del singular i perquè, si posés a mi mateix, la frase seria ambigua.

¹² Notem que el pronom *vós* és del plural pel que fa a la forma verbal que exigeix, però és del singular pel que fa als adjectius que l'acompanyen.

Exemples de textos revisats o redactats pel qui signa recentment:

1. *Jesús s'exclou **ell mateix** de la crida de Jesús al discipulat* (J. Rius Camps, *De Lluc a Teòfil*, Barcelona 2021, p. 33) / *Simó, de moment, s'ha descartat **ell mateix*** (ib., p. 35) / *Però ell, volent justificar-se **ell mateix**, preguntà a Jesús [...]* (ib., p. 84).
2. *Creu-me, fes les paus amb Déu, perquè si no t'estàs destruint **tu mateixa!*** (d'un original, abans de ser corregit, estiu 2021)¹³.
3. *El Dijous Sant recordàvem, sobretot, l'amor de Jesús de Natzaret envers tothom. Es donava **ell mateix**, en forma de pa i vi, anticipant el seu sacrifici suprem de l'endemà* (text redactat pel qui signa, 16-4-2022). Amb la preposició hi hauria ambigüitat entre el CD i el CI.

Altres exemples recollits a l'atzar:

1. *A últims de sa vida, cada cop amb un ideal més afinat i difícil, li semblava que no havia fet res, i veia una perfecció més realment acomplida en els humils, amb llur viva virtut que es desconeixia **ella mateixa*** (M. Costa i Llobera, *Líriques*, Barcelona 1923, p. XXXII de la introducció de J. M. Capdevila).
2. *Si algú vol venir amb mi, que es negui **ell mateix**, que prengui la seva creu i m'acompanyi* (Mt 16,24 segons el leccionari litúrgic oficial, cf. *Missal ferial*, Barcelona 1986, p. 1669).
3. *Tu que vols destruir el santuari i reconstruir-lo en tres dies, salva't **tu mateix**; si ets el Fill de Déu, baixa de la creu. [...]* *Ell que salvava els altres, no és capaç de salvar-se **ell mateix!*** (Mt 27,39-42 i paral·lels Mc 23-35-36 i Lc 23,35a segons el leccionari litúrgic oficial, cf. *Missal festiu*, Barcelona 1991, p. 234, 242 i 249 respectivament).
4. *[...] Jesús [...] vol coronar tota una vida de donació, donant-se **ell mateix*** (*Via Crucis*, Barcelona 1992, p. 103) / *Si algú vol venir darrera meu, que es refusi **ell mateix**, que es carregui la seva creu i em segueixi* (Mt 16,24) (ib., p. 128).
5. *Escoltar-se **un mateix**. «Coneix-te **tu mateix**» és un aforisme que la tradició monàstica va prendre*

de la filosofia grega clàssica (Ignasi M. Fossas, dins *Qüestions de Vida Cristiana*, agost 2021, p. 114; en la primera ocurrència tenim una construcció d'infinitiu, a la qual podem aplicar el que hem dit abans en un cas semblant) / *Ampliant l'aforisme més conegut i més popular podria sonar: ora et obscura et lege et gnosce te ipsum in comunitate («prega, escolta, llegeix, **coneix-te tu mateix** i treballa en comunitat»)* (ib., p. 117-118). Ací podríem afegir-hi un cas semblant, però sense el reforç *mateix*: *Perdona't tu, Iceta* (títol d'un article dins el diari *Ara*, 26-6-2021, p. 44). Ara bé, quant a l'aforisme, cal reconèixer que és molt conegut amb la forma *a tu mateix* i per això aquesta és certament preferible.

6. *A més, «els aliats [de l'OTAN] estan desplegant defenses químiques, biològiques i nuclears addicionals», així que «estem prenent mesures tant per a fer costat a Ucraïna com per a defensar-nos **nosaltres mateixos**», va declarar [el secretari general]* (Regió 7, 25-3-2022, p. 19).

7. *Em voldria aturar en el fet de perdonar-se **un mateix**. [...] Es parla sovint d'autoindulgència. Representa una actitud limítrof amb perdonar-se **un mateix**, però conté matisos que li resten profunditat. [...] Perdonar-se **un mateix** té unes exigències ineludibles [...]* (*Catalunya Cristiana*, 10-4-2022, p. 22). Exemples interessants, perquè el fenomen que estudiem es verifica en frases impersonals; per tant, en rigor aquí no hauríem de parlar de neutralització sinó d'analogia.

Finalment, exemples de Pla Nualart, que ell considera defectuosos:

1. *Fan un viatge per trobar-se **ells mateixos*** (en aquest, certament, s'hi troba a faltar la preposició).
2. *Acusa el Govern d'enganyar-se **ell mateix**.*
3. *No saben escoltar-se **ells mateixos**.*
4. *Com et veus **tu mateix** d'aquí a deu anys?*¹⁴

A tall d'apèndix, afegim-hi un exemple en què *ell mateix* fa de CI i també es neutralitza amb el subjecte: *Serguei Lavrov, ministre d'Exteriors rus: «Hi ha una russofòbia a tot l'Occident dirigida per Estats Units».*

¹³ La veritat és que el corrector va esmenar-ho en [...] Creu-me, fes les paus amb Déu, perquè si no t'estàs destruint a tu mateixa, perquè ningú no pogués dir que hi havia una falta de sintaxi.

¹⁴ En aquest exemple hi hem fet uns retocs que afecten altres qüestions de sintaxi i ortografia.

Suposant que algú impulsés la russofòbia, a partir d'ara ja no li caldrà. El govern rus es fa la russofòbia **ell mateix** amb el que està fent a Ucraïna (Regió 7, 11-3-2022, p. 48).

Precedents

Com hem apuntat abans, el fenomen que estudiem compta amb precedents de gran autoritat. El primer és el del màxim prosista llatí, i model d'aquesta llengua, Ciceró; a més d'escriptor clàssic universal. En efecte, en l'obra *Somnium Scipionis*¹⁵ té la frase següent (hi marquem en negreta els mots que ens interessin):

Quae si est una ex omnibus, quae se ipsa moveat, neque nata certe est et aeterna est (traducció nostra: «l si és l'única cosa¹⁶ entre totes que es mogui [a] **ella mateixa**, certament no és nascuda, sinó que és eterna»; es refereix a l'ànima). I el curador Traglia comenta: «**se ipsa**: secondo la forma cara allo stile ciceroniano, per cui nelle proposizioni indicanti azione riflessiva *ipse* concorda col soggetto anziché col pronome riflessivo: *se ipsa* invece di *se ipsam* (traducció nostra: «**se ipsa**: segons la forma que agrada a l'estil ciceronià, pel qual en les proposicions que indiquen acció reflexiva [el pronom] *ipse* ['ell mateix'] concorda amb el subjecte en lloc de fer-ho amb el pronom reflexiu [*se*]: *se ipsa* en comptes de *se ipsam* [o sigui *ella mateixa* en comptes de *a ella mateixa*]). I precisament en aquest exemple sí que en català és preferible posar-hi la preposició a fi d'evitar una certa ambigüitat.

El precedent fet gramatical d'una llengua clàssica com el llatí el trobem ampliat en el manual italià titulat *L'esame di morfologia latina*, d'Ernesto Bignami (Milà 1976), p. 36, on diu: «*Ipse* tende andare, se appena possibile, al nominativo: *Non mihi, sed tibi ipse* (a te stesso) *consulis*. — *Nostris ipsi* verbis (dalle nostre stesse parole) *condemnamur*.» Traducció nostra: «[El pronom] *ipse* [llatí] tendeix a anar, tan bon punt és possible, en nominatiu [el cas del S]: *No a mi, sinó tu mateix et consultes*. — *Per les nostres paraules nosaltres mateixos som condemnats*.» És a dir, que, en llatí, el terme equivalent a la combinació catalana 'pronom personal + *mateix*' sol anar en nominatiu (o cas del S), i a més a més en masculí, encara que aquesta combinació exerceixi oficis sintàctics altres que el S (que en llatí va en cas nominatiu).

Conclusió

L'esperit d'observació del tractadista A. Pla Nualart ens ha permès de descobrir una curiositat sintàctica: la neutralització, en oracions reflexives i en determinades circumstàncies, entre S i CD, o bé, si es prefereix dir-ho així, l'atracció d'aquest per aquell, o bé, encara, en construccions impersonals, d'infinitiu o de gerundi, el tractament del CD com a S. Sembla que tal fenomen, en general, no es pot condemnar, sobretot quan evita ambigüitats (que és, a la inversa, l'excepció recollida per les gramàtiques, d'admetre la prep. *a* davant d'un CD que segons la normativa genèrica no n'hauria de portar¹⁷). ■

¹⁵ Ens servim de l'edició original llatina, si bé amb títol i notes en italià, *Il sogno di Scipione*, a cura d'Antonio Traglia (Ed. V. Bonacci, Roma 1962, 2ª ed. [1a ed., 1951], apartat IX, p. 34). Idèntics exemple i comentari es troben en les *Tusculanae disputationes*, llibre I, cap. XXIII, del mateix Ciceró, dins *Antologia filosofica* (Ed. Gismondi, Roma 1951), p. 120, a cura del mateix filòleg. Val a dir que A. Traglia (Roma, 1905-1991) fou una gran llatinista, a qui vam tenir com a professor en el romà Pontificium Institutum Altioris Latinitatis (Pontifici Institut Superior de Llatinitat) en la segona meitat dels anys seixanta del segle passat.

¹⁶ Literalment, «natura».

¹⁷ Cf. el nostre manual *Català complet / 2*, Barcelona 2007 (2a ed.), pp. 244-245.